

Archeologienota Herenthout – Atealaan 53-55

Ruth Ferket en Natasja Reyns

Bornem
2021

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Ruth Ferket en Natasja Reyns

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2021/12.807/60

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	8
2.3.3	Werkwijze	14
2.4	Assessmentrapport	14
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	14
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	21
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	26
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	30
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	30
3	Samenvatting	31
4	Bibliografie	32
4.1	Publicaties	32
4.2	Websites	32
5	Bijlagen	33
5.1	Archeologische periodes	33

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

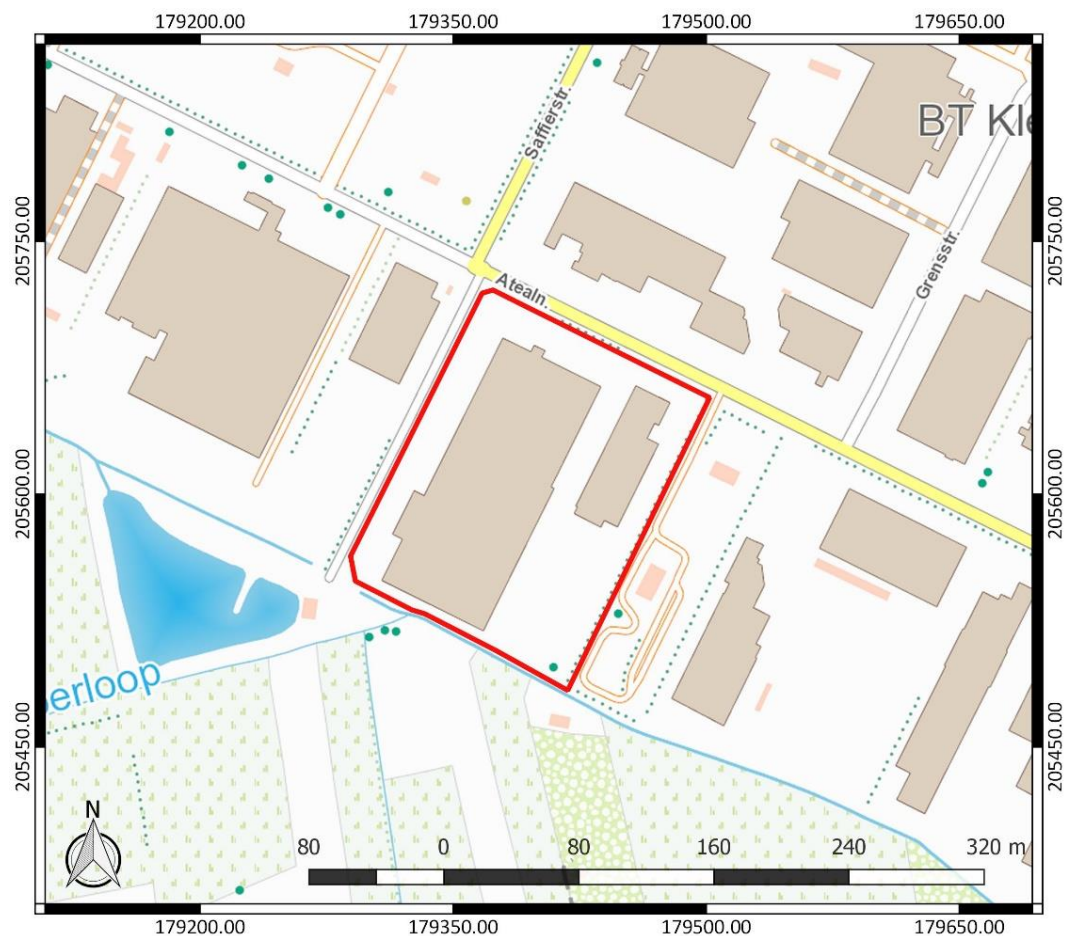
De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 28.500 m²

Topografische kaart:

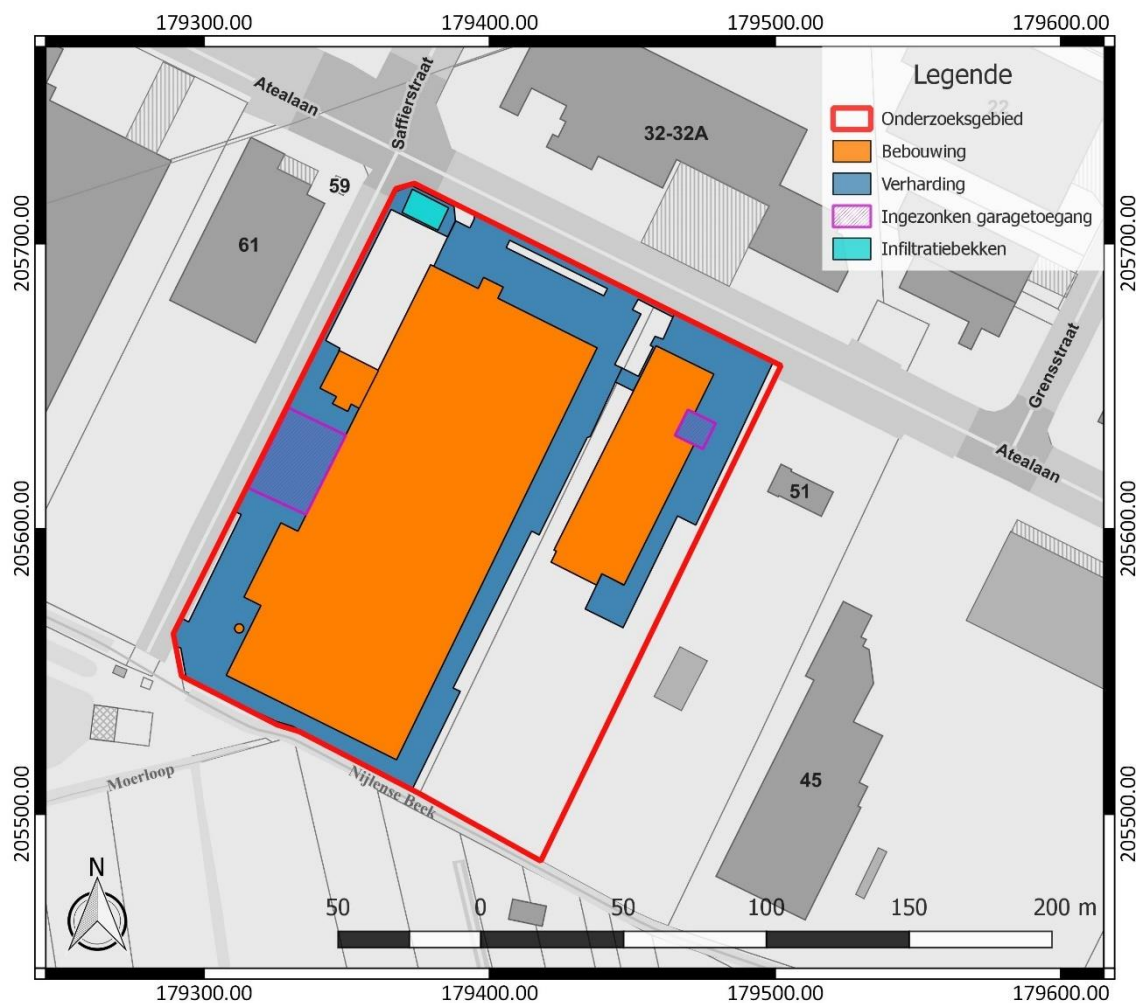

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 25/03/2021 – 06/04/2021

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland en grasland

Verstoorde zones: Er bevinden zich gebouwen, verhardingen en een infiltratiebekken ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringskaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksoopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

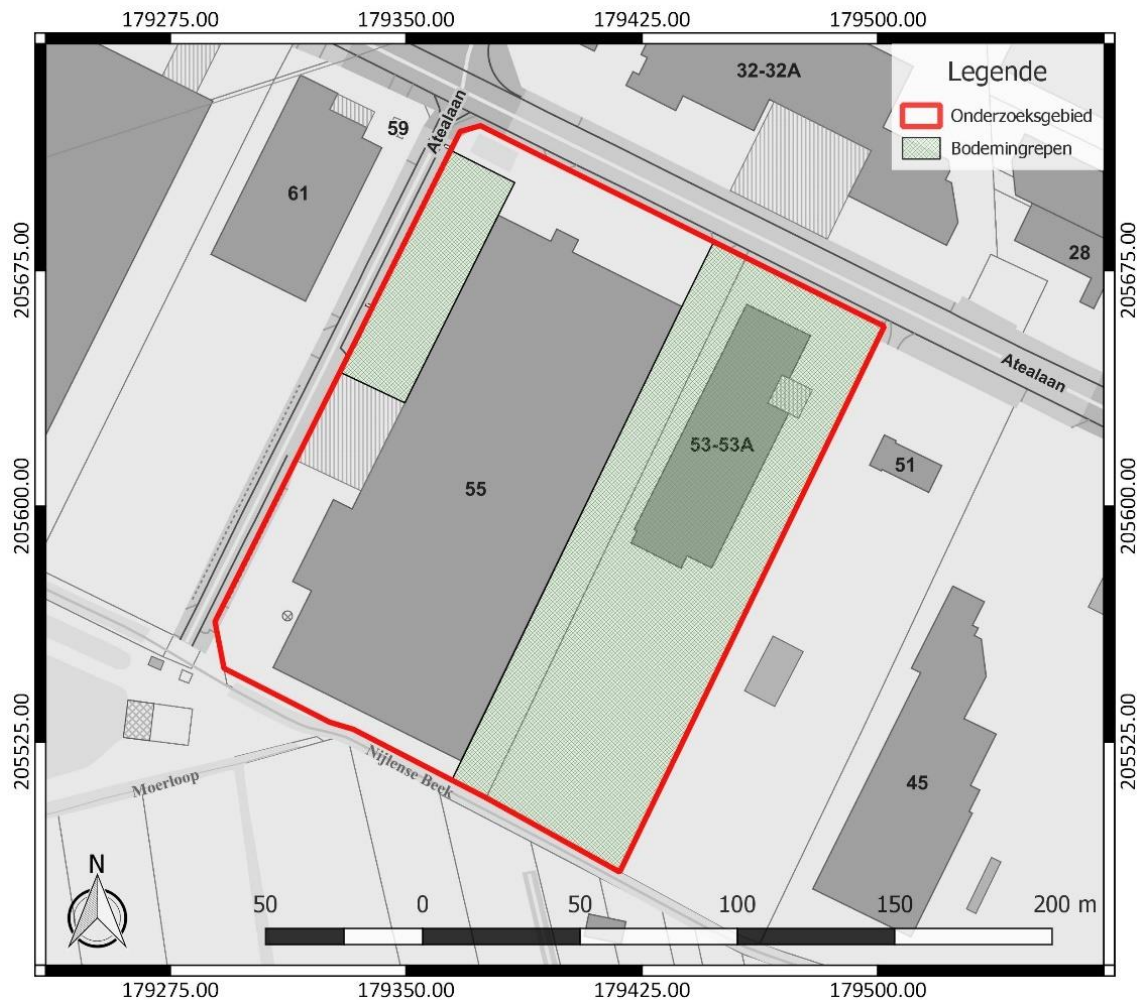
Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: Slechts binnen een deel van het onderzoeksgebied worden werken gepland. Het betreft twee zones, een in het oosten en een in het noordwesten van het terrein, met een totale oppervlakte van ca. 13.413 m² (Figuur 4). Het gebouw ter hoogte van de Atealaan 55 met bijhorende

parking, de verhardingen ten zuiden en ten westen van het gebouw en het infiltratiebekken blijven behouden.

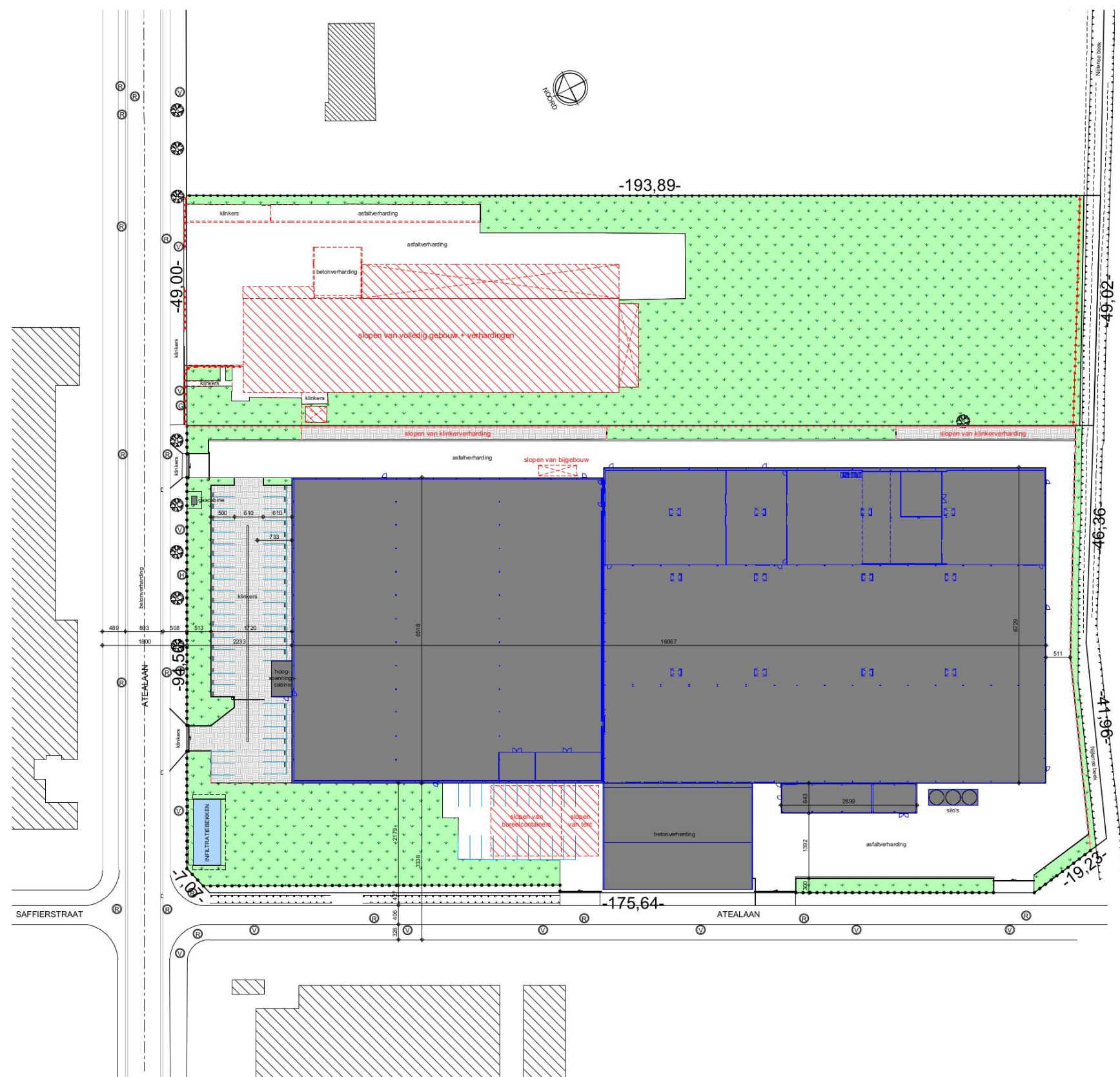

Figuur 4: Aanduiding van de zone waar bodemingrepen gepland worden, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

In het oostelijke deel van het onderzoeksgebied zal een nieuw industriegebouw opgetrokken worden (Figuur 6). Hiervoor worden het gebouw met nummer 53-53A en de bestaande verhardingen in dit deel van het onderzoeksgebied afgebroken (Figuur 5). Het nieuwe gebouw wordt tegen het bestaande gebouw met nummer 55 aangebouwd. Ten noorden van het nieuwe gebouw komt een nieuwe laad- en loskade te liggen. Rondom de nieuwbouw wordt een nieuwe asfaltverharding aangelegd, die in het zuiden van het terrein zal aansluiten op de bestaande asfaltverharding. Ten noorden en ten oosten van het gebouw worden parkeerplaatsen voorzien.

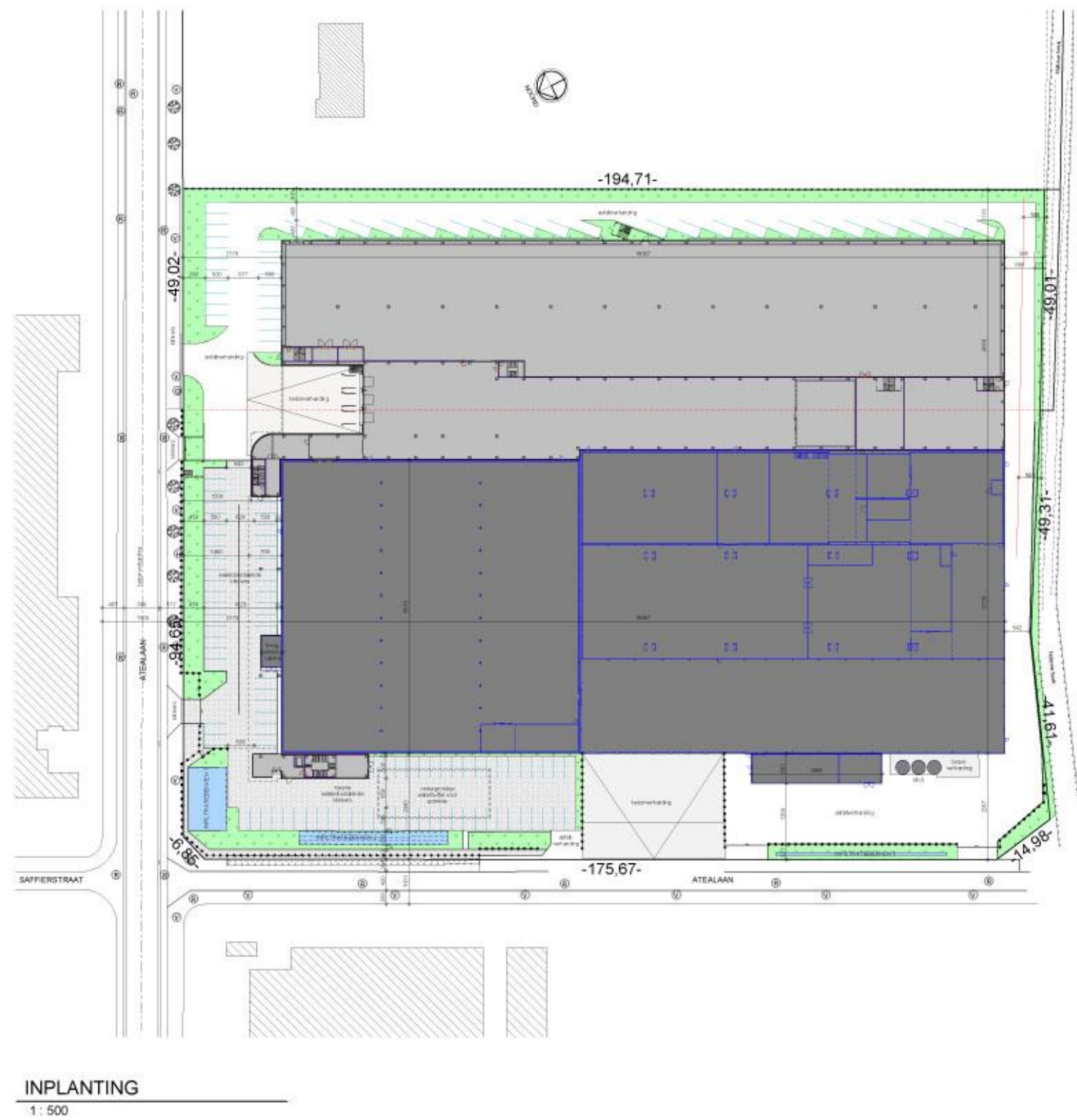
In de noordwestelijke zone van het projectgebied zal een nieuwe parkeerzone in klinkerverharding aangelegd worden. Hiervoor worden aanwezige bureelcontainers en een aanwezige tent verwijderd. De parking zal in het noorden aansluiten op de bestaande parking. Tegen de noordelijke hoek van het bestaande gebouw (Atealaan 55) wordt een nieuwe aanbouw opgetrokken.

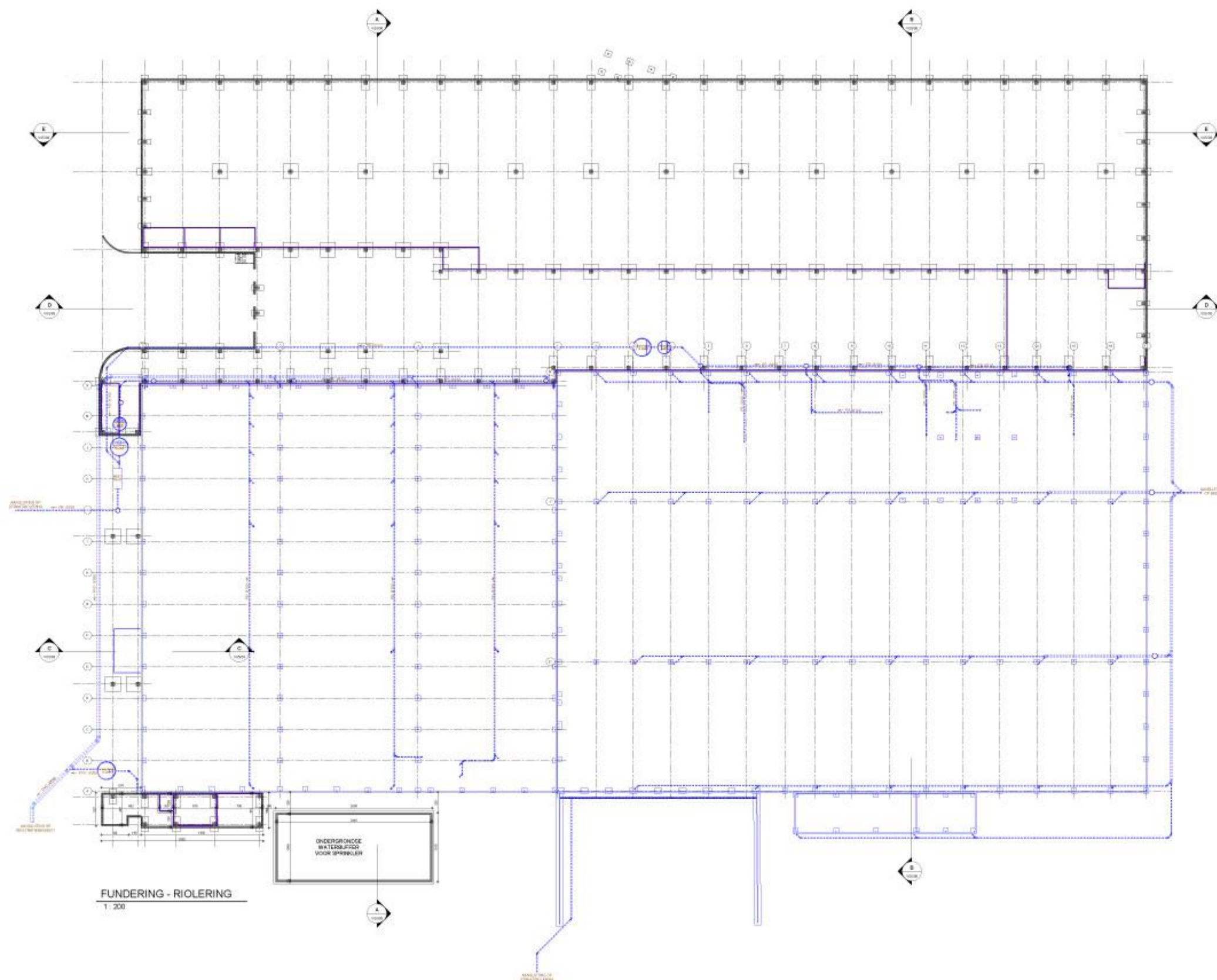
INPLANTING

1 : 500

Figuur 5: Inplantingsplan bestaande toestand met aanduiding van de te slopen constructies en verhardingen

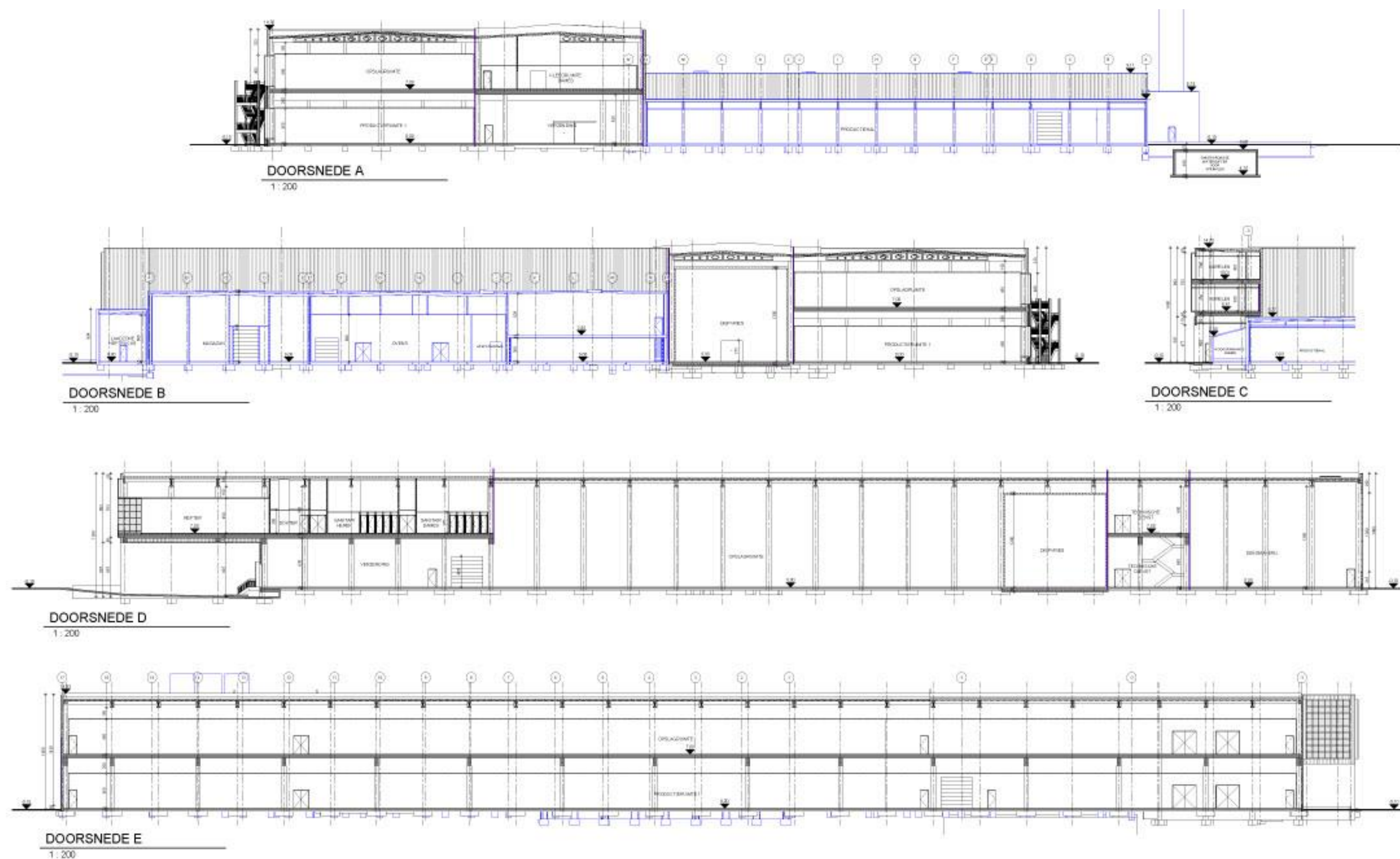
Figuur 6: Inplantingsplan nieuwe toestand

Figuur 7: Funderingsplan

Figuur 8: Grondplan gelijkvloers

Figuur 9: Snedes

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Vandermaelenkaart (1846-1854) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

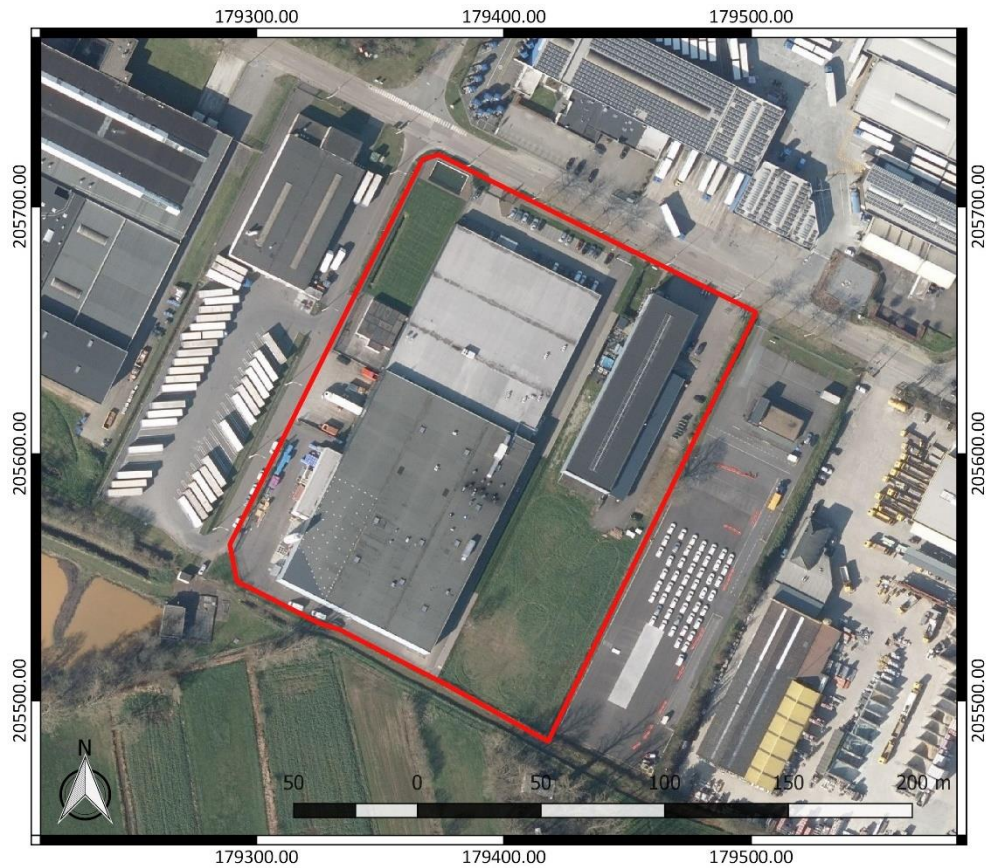
In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

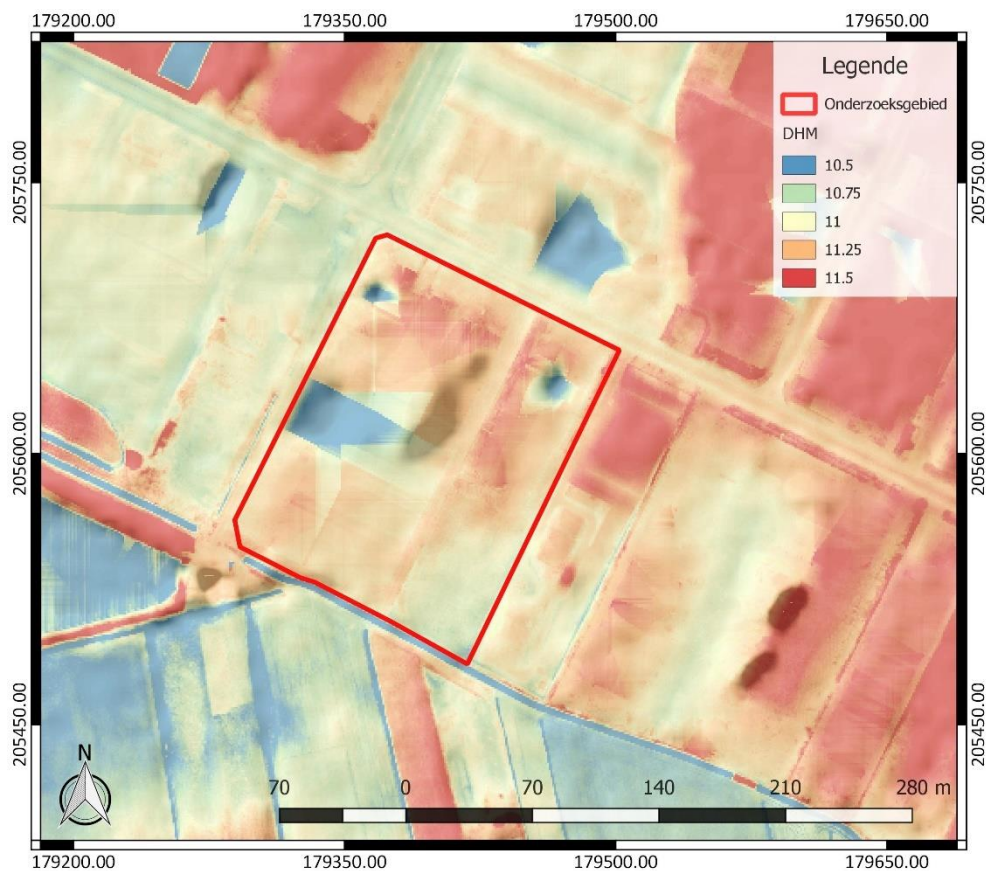
2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied bevindt zich in het noordoosten van de gemeente Herenthout, vlak bij de grens met Herentals. Het maakt deel uit van het bedrijventerrein Klein Gent. Het centrum van Herenthout bevindt zich op een afstand van ca. 3 km ten zuidwesten van het onderzoeksgebied. Het terrein wordt in het noordnoordoosten en het westnoordwesten begrensd door de Atealaan (Figuur 10). Verder ligt het tussen het Moerbroek ten zuidoosten, de Bergense Steenweg ten zuiden, Zelle ten zuidwesten en ten westen en Klein Gent ten noordwesten.

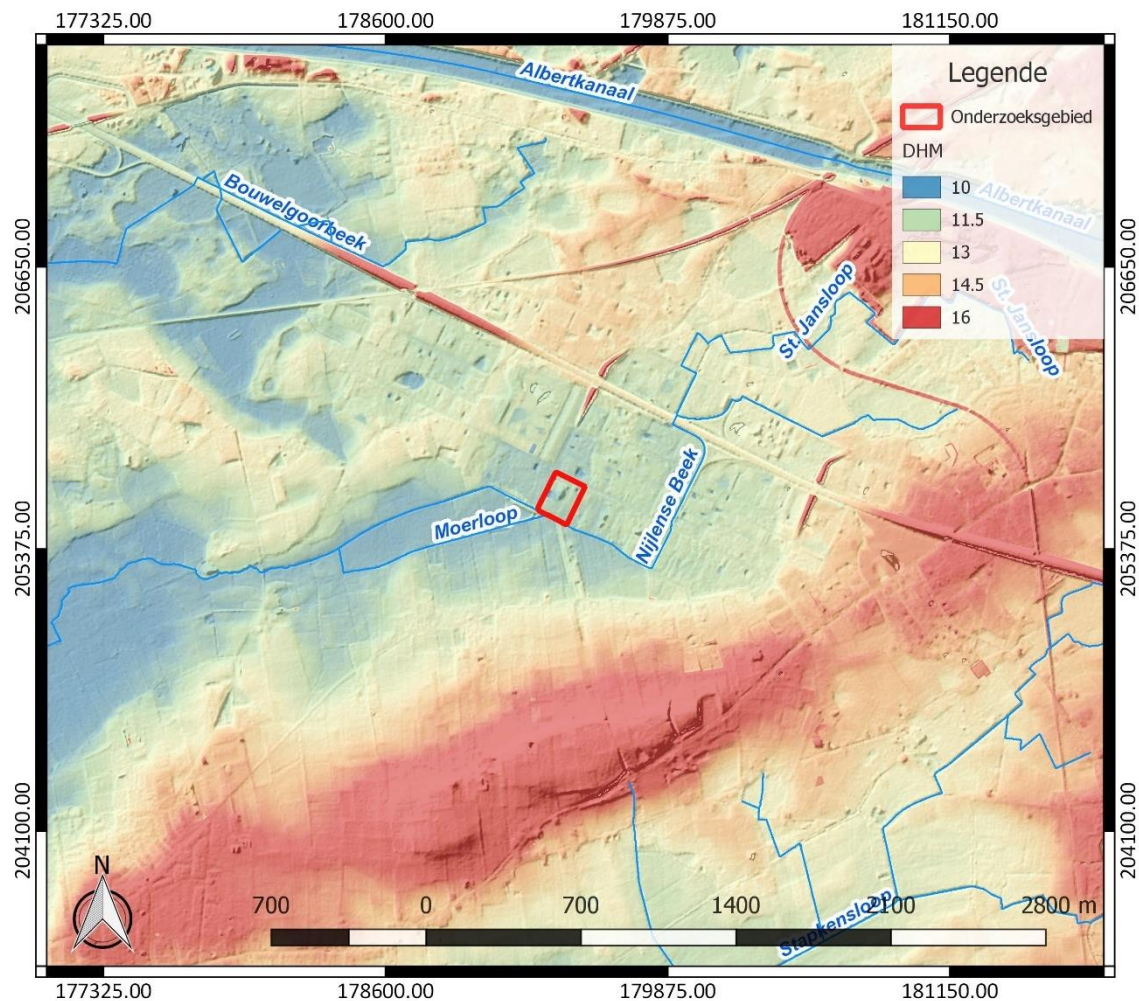
Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in industriegebieden. Hydrografisch behoort het tot het Netebekken. De Nijlense Beek, een zijbeek van de Kleine Nete, ontspringt ten noordoosten van het terrein en stroomt ten oosten van het onderzoeksgebied. De beek loopt vervolgens langs de zuidzuidwestelijke rand van het terrein en daarna verder in westelijke richting (Figuur 12). Op korte afstand ten zuidwesten loopt de Moerloop, een zijloop van de Nijlense Beek. Ten noordoosten bevindt zich de St.-Jansloop, een andere zijloop van de Nijlense Beek. Op grotere afstand ten zuidoosten stroomt de Stapkensloop en op enige afstand ten noordwesten is de Bouwelgoorbeek te vinden. Verder ten noorden situeert zich het Albertkanaal.

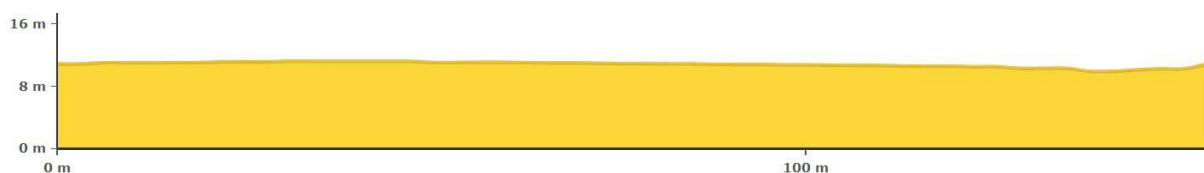
Figuur 10: Luchtfoto van 2020 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 11: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 12: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

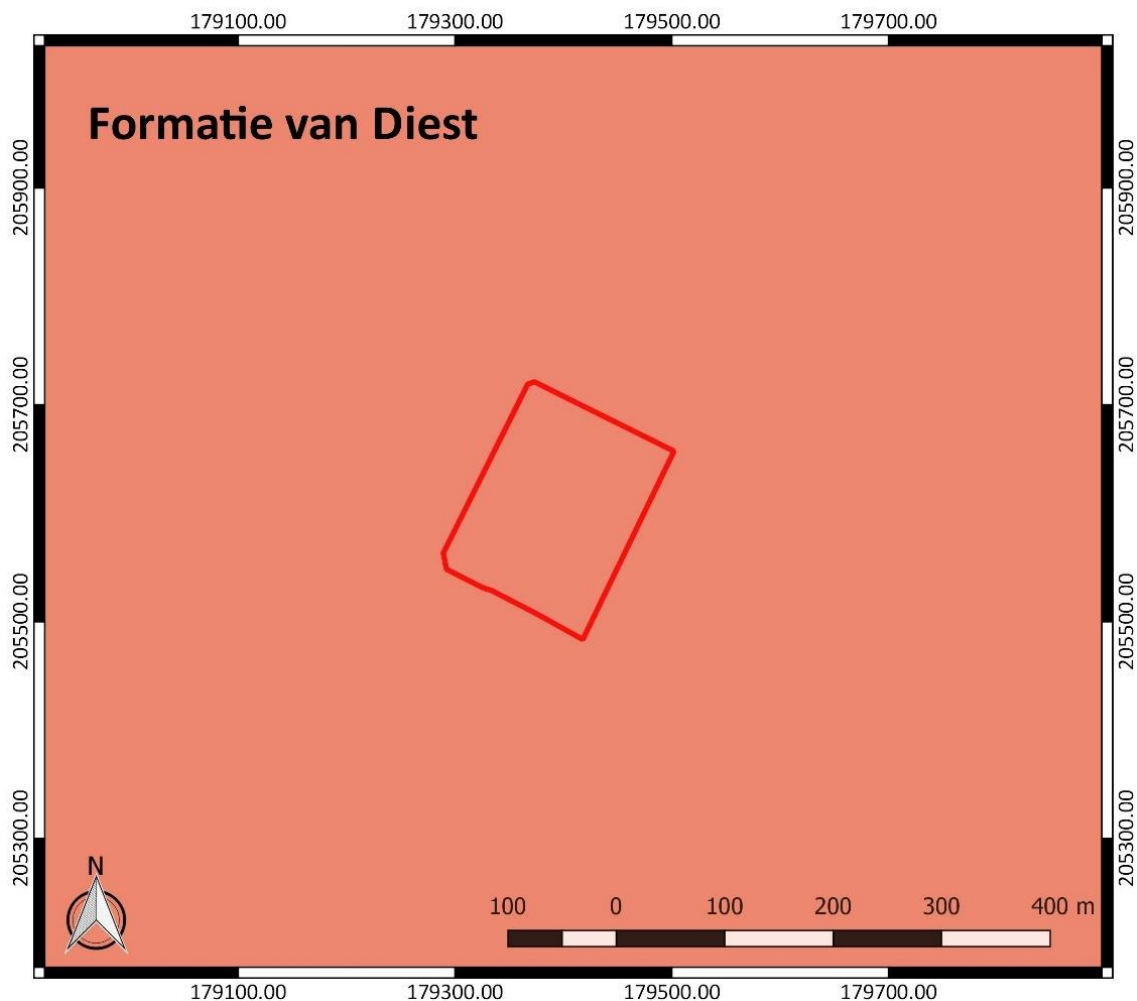
Figuur 13: Hoogteverloop van oost naar west over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort de omgeving van het onderzoeksgebied tot de depressie van de *Schijns-Nete*. Dit is een laaggelegen gebied waar de topografie zich beneden de 20 m situeert. Het meest laaggelegen deel van de depressie bevindt zich in de omgeving van Lier. Hier ligt de hoogte slechts enkele meters boven het huidige zeeniveau. De lage vlakte wordt doorbroken door twee duidelijke en relatief smalle, zuidwest-noordoost gerichte reliëfeenheden: de ruggen van Lichtaart en van Geel. De meest uitgesproken rug, die van Lichtaart, sterkt zich uit van het gebied ten noorden van Herentals over Lichtaart tot Kasterlee en is voor een groot deel opgebouwd uit Pliocene sedimenten. Op de rug loopt de hoogte op tot 33 m. De rug van Geel situeert zich zuidelijker en strekt zich ten zuiden van Olen uit, in de richting van Geel. Deze rug is opgebouwd uit de Miocene Formatie van Diest.³

³ Goolaerts/Beerten 2006, 2

Het onderzoeksgebied bevindt zich in de vallei van de Nijlense Beek (Figuur 11). Ten zuiden van het terrein strekt zich een noordoost-zuidwest georiënteerde rug uit. Het terrein kent een hoogte van 10 tot 11,4 m TAW (Figuur 13).

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 14) bestaat uit de Formatie van Diest. Deze formatie wordt gekenmerkt door groen tot bruin zand, dat heterogeen en glauconietrijk is. Dit zand bevat meerdere grindlagen, (ijzer)zandsteenbanken, kleirijke en micarijk horizonten en wordt gekenmerkt door een schuine gelaagdheid.⁴

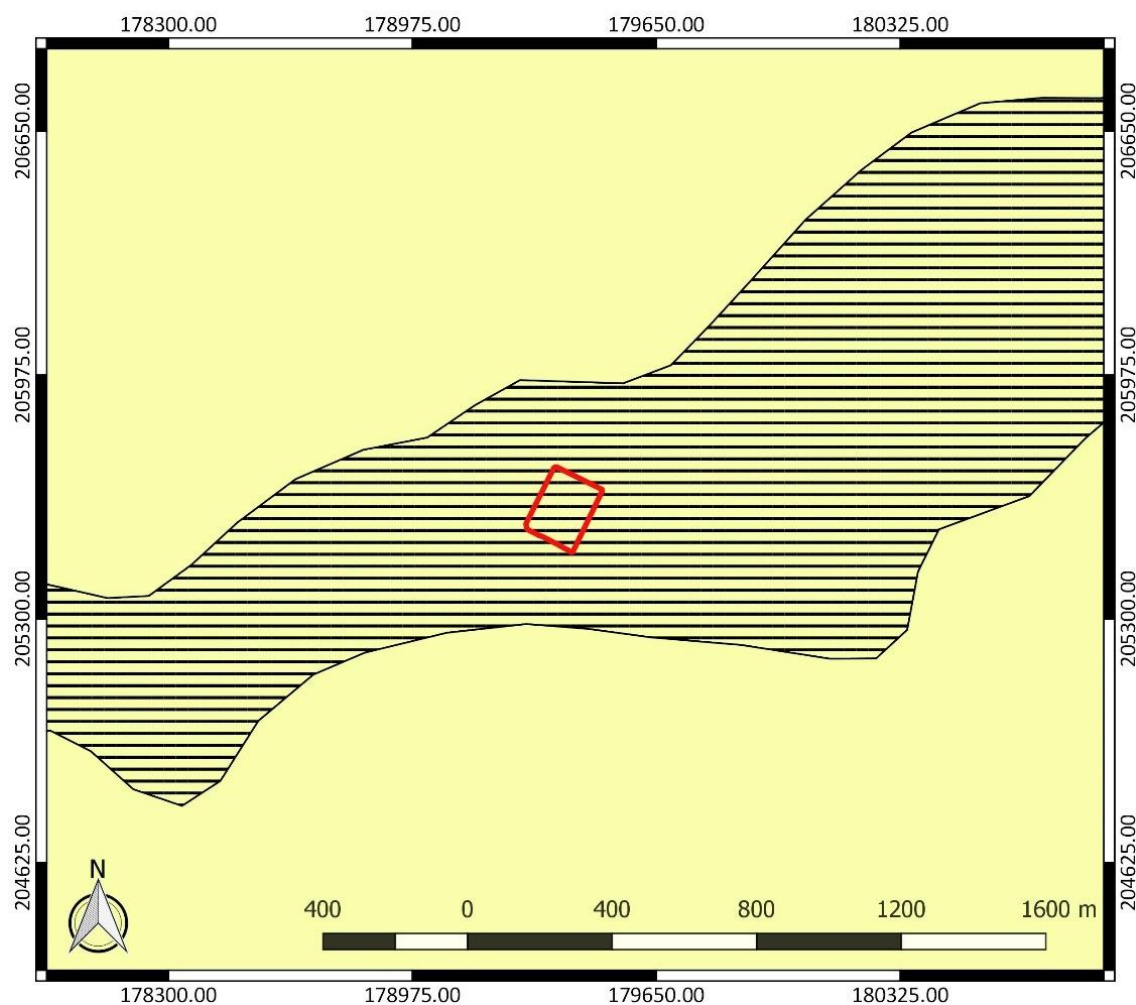

Figuur 14: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

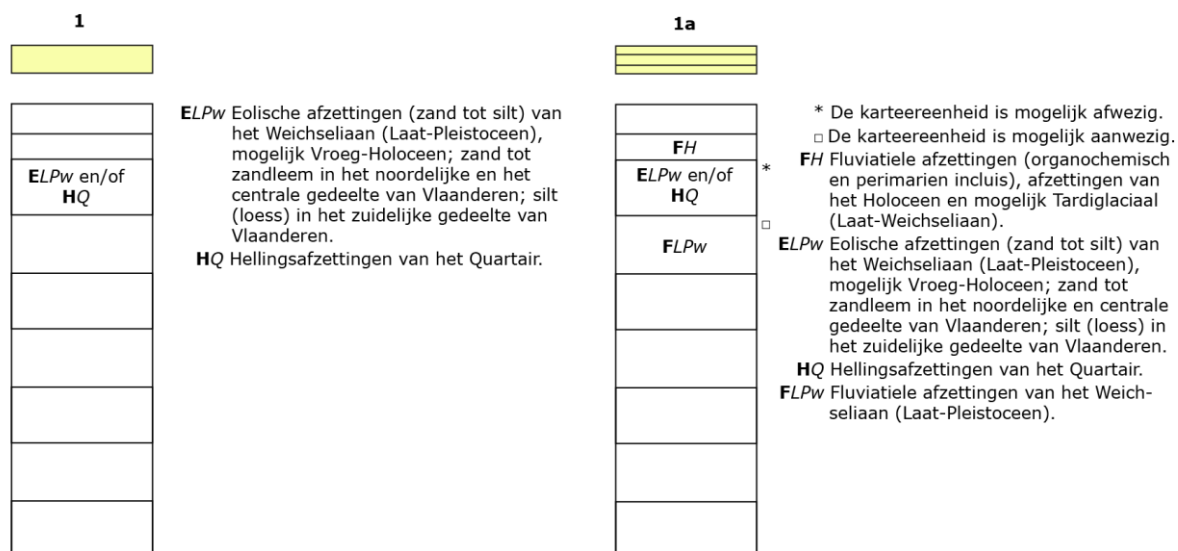
De quartairgeologische kaart (Figuur 15) geeft aan dat in het onderzoeksgebied fluviatiele afzettingen, afzettingen van het Holocene en mogelijk van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) voorkomen. Hieronder zijn eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holocene, en/of hellingafzettingen van het Quartair aangegeven. Deze afzettingen zijn echter mogelijk afwezig. Mogelijk zijn er daaronder ook nog oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) aanwezig.⁵

⁴ www.geopunt.be/kaart

⁵ www.geopunt.be/kaart

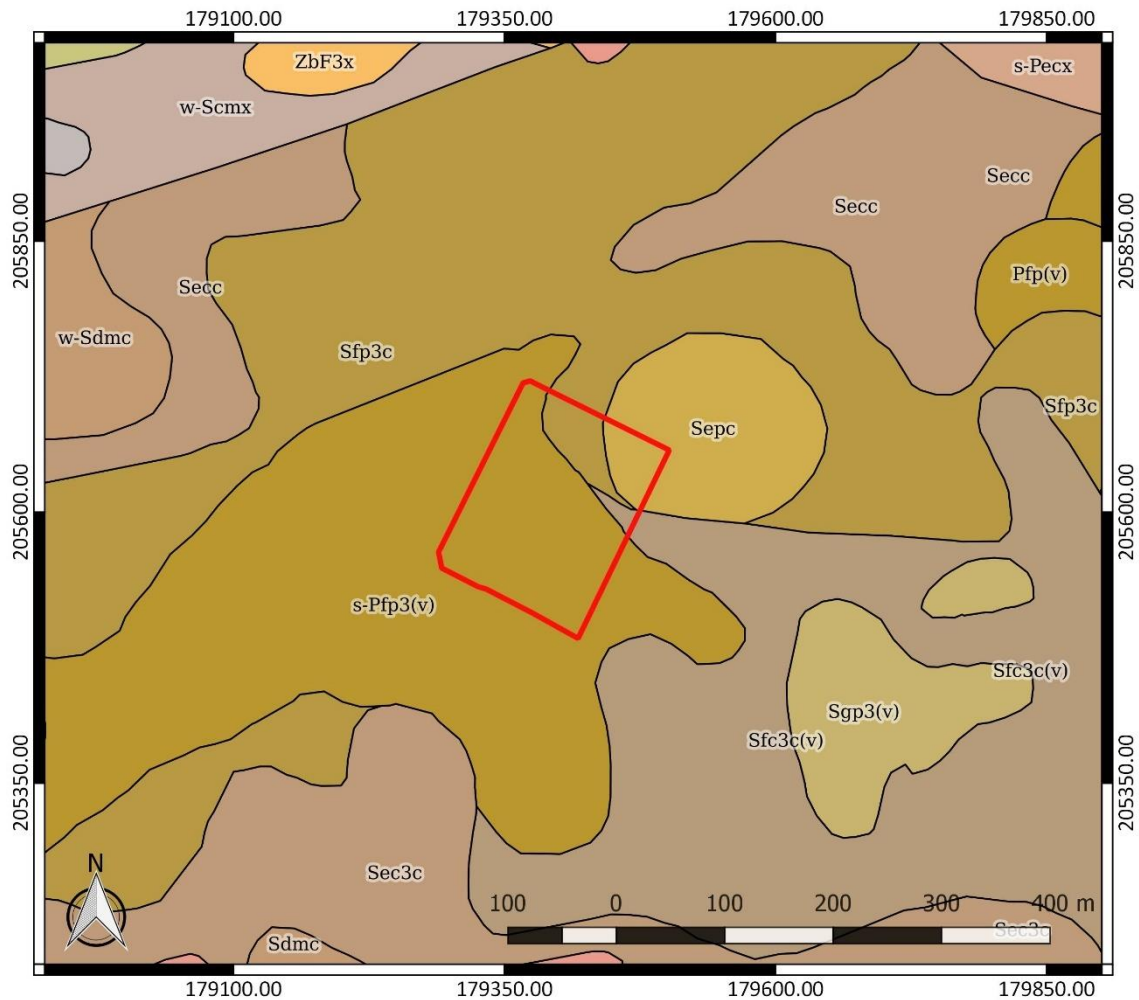
Figuur 15: Quartaargeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 16: Legende bij de quartaargeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 17) toont dat in het grootste deel van het onderzoeksgebied een zeer natte licht zandleembodem zonder profiel te verwachten is, met zandsubstraat op geringe of matige diepte (20-125 cm), een venige bovengrond en een dikke humeuze bovengrond van 40 tot 60 cm (s-Pfp3(v)).

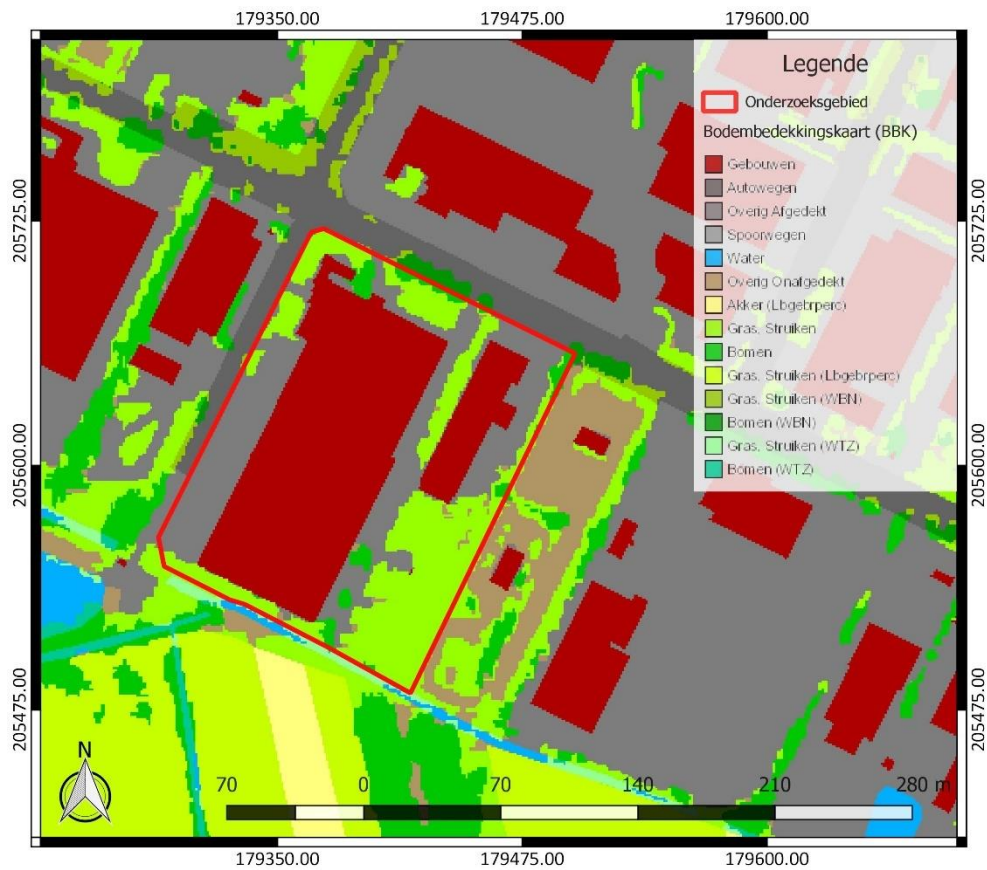
In het noorden van het terrein geeft de kaart een zeer natte lemig zandbodem zonder profiel weer, met materialen die in de diepte een geel- of groenachtige kleur vertonen en een dikke humeuze bovengrond van 40 tot 60 cm (Sfp3c).⁶ In het noordoosten van het projectgebied treffen we een natte lemige zandbodem zonder profiel aan, waarbij de materialen in de diepte tevens een geel- of groenachtige kleur vertonen (Sepc).

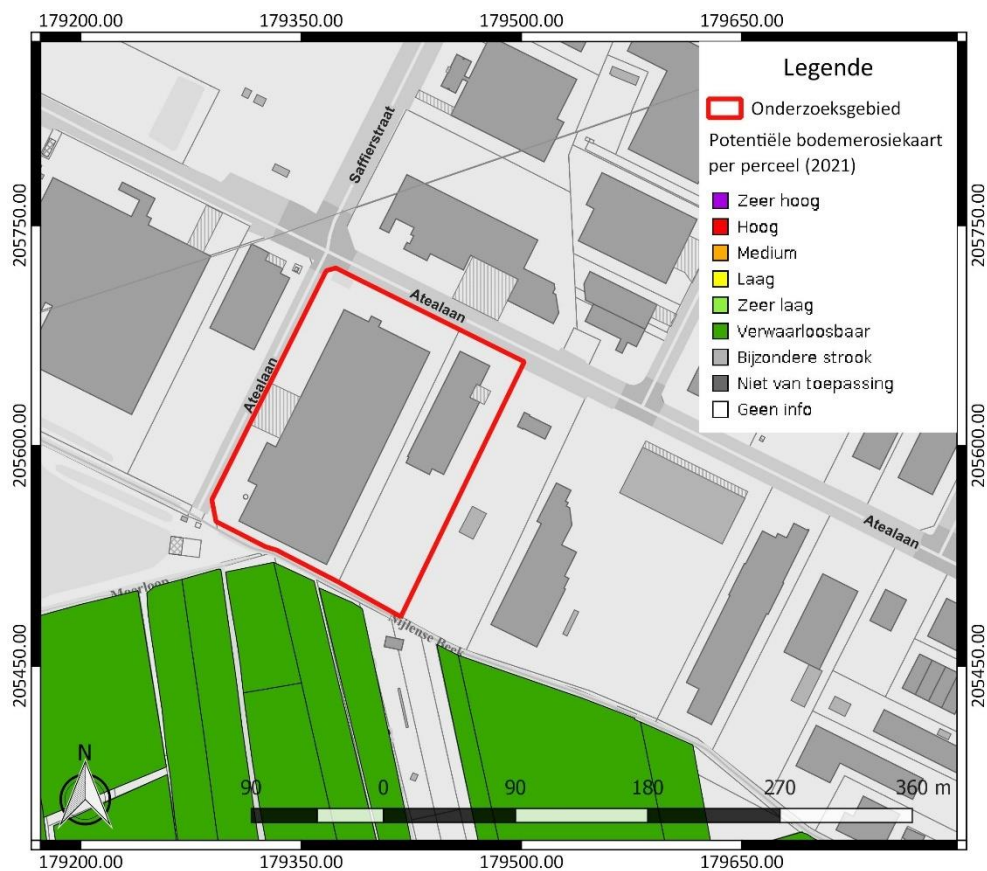
Figuur 17: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaart gebouwen en verhardingen te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en enkele bomen (Figuur 18). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 10). Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid verwaarloosbaar ter hoogte van de percelen ten zuiden van het terrein (Figuur 19). De kaart geeft geen informatie over de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied zelf.

⁶ Baeyens 1970, 61, 71

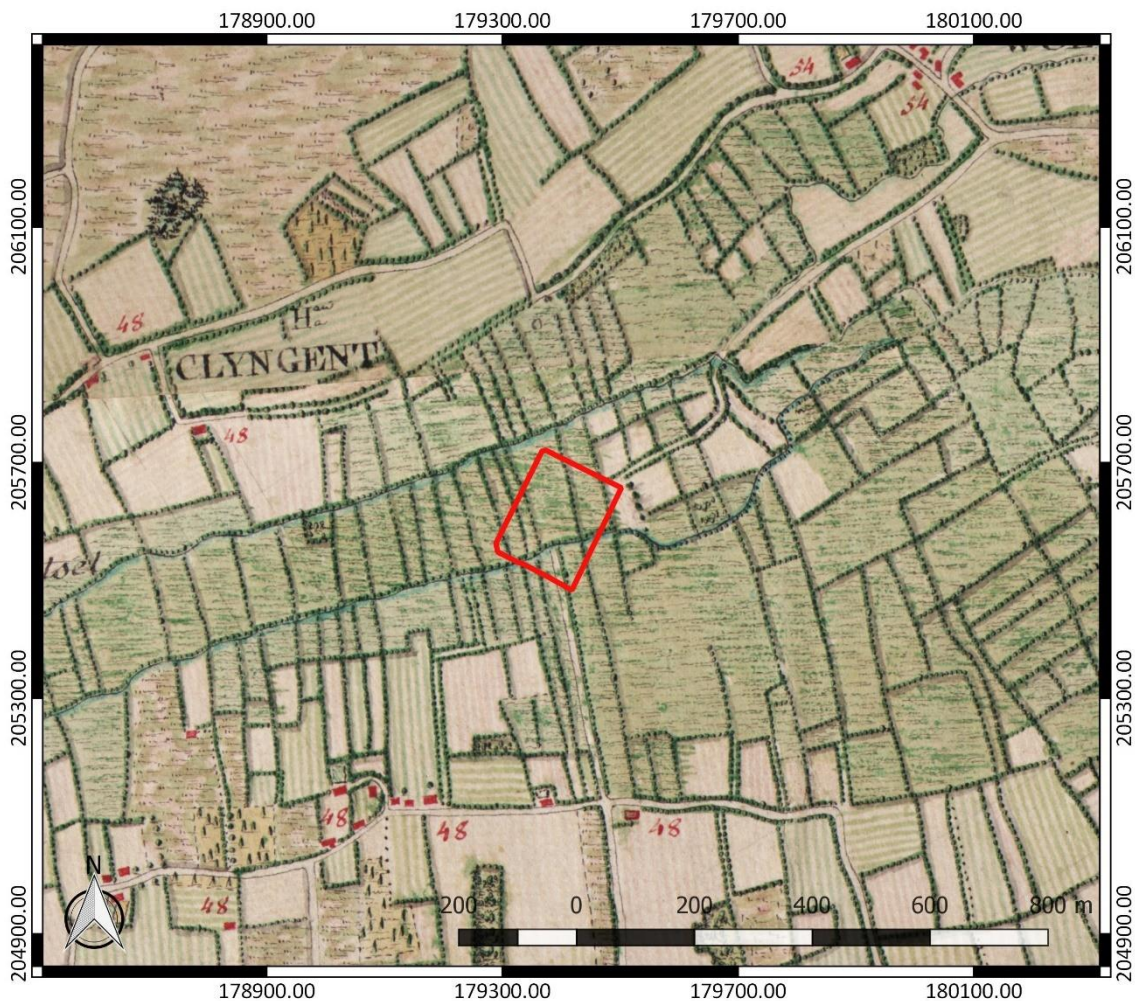
Figuur 18: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 19: Potentiële bodemerrosiekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Herenthout werd voor het eerst vermeld als "Herentholts" in 1186. De plaatsnaam is afgeleid van de woorden "herent" (haagbeuken) en "holts" (bos) en betekent dus "bos van haagbeuken". De tienden werden geïnd door het Sint-Martinuskapittel van Utrecht. Verder was Herenthout in het bezit van de heer van Herlaer, een plaatselijke grootgrondbezitter. Het dorp kende voornamelijk in de 13de eeuw een opvallende groei. Het gehucht Wiekevorst werd in deze periode volledig ingenomen. De heerlijkheid Wiekevorst, die een belangrijke positie verwierf door de activiteit van turfontginning, werd in 1621 (volgens Wiekevorstse bronnen) of 1671 (volgens Herenthoutse bronnen) onafhankelijk van Herenthout. De vrijheid Herenthout was deel van de meierij Herentals in het markgraafschap Antwerpen. Vanaf 1395 was er zeker een schepenbank aanwezig in het dorp, die ten hoofde ging bij de Bijvang van Lier. Herenthout was achtereenvolgens in handen van de families van Herlaer, van Vriessele, van Brimeu, Sandelyn en van Reynegom.⁷

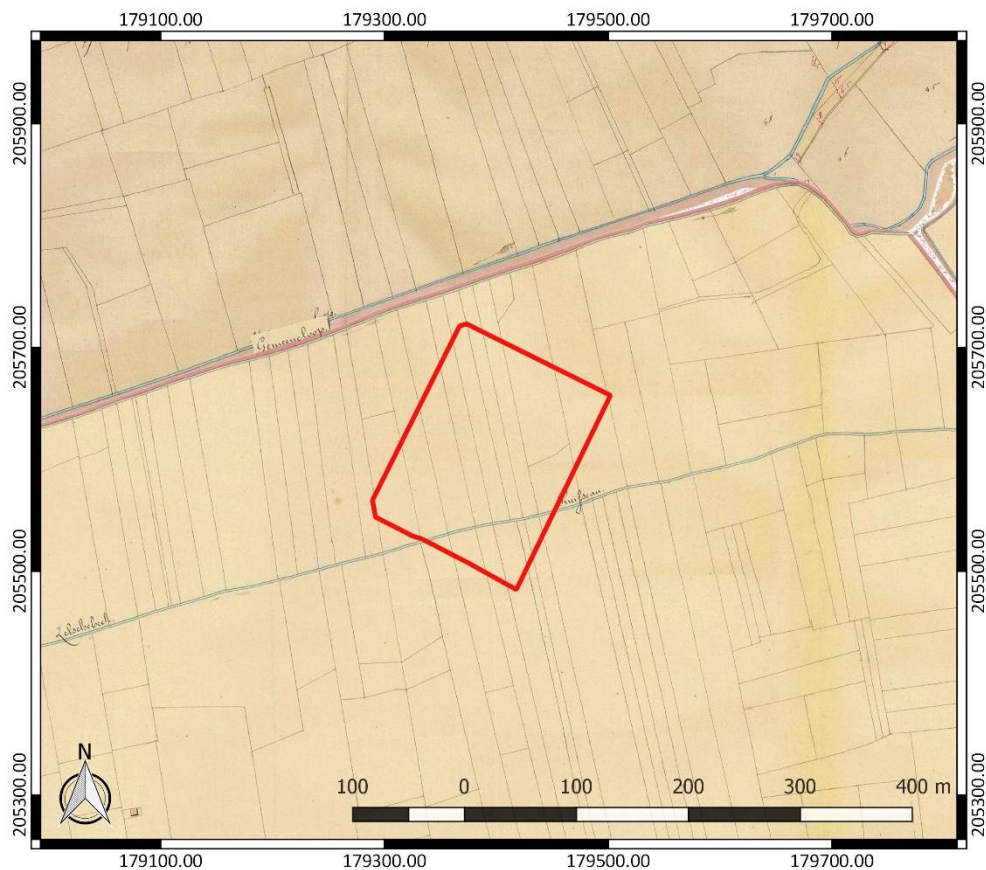
Figuur 20: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Tijdens het ancien régime bezat Herenthout twee parochies, de Sint-Pieter- en de Sint-Gummarusparochie. De parochiekerk die aan Sint-Gummarus toegewijd was, was tot in 1642 ook de parochiekerk van Wiekevorst. In 1803 werd de Sint-Gummarusparochie afgeschaft en opgenomen in de Sint-Pietersparochie. Deze Sint-Pietersparochie was vermoedelijk gesticht in de 12de-13de eeuw. De

⁷Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14416> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

parochie maakte tot 1559 deel uit van het bisdom Kamerijk. De bisschop van Kamerijk schonk de rechten van de parochie in 1207 aan de Abdij van Sint-Aubert.⁸

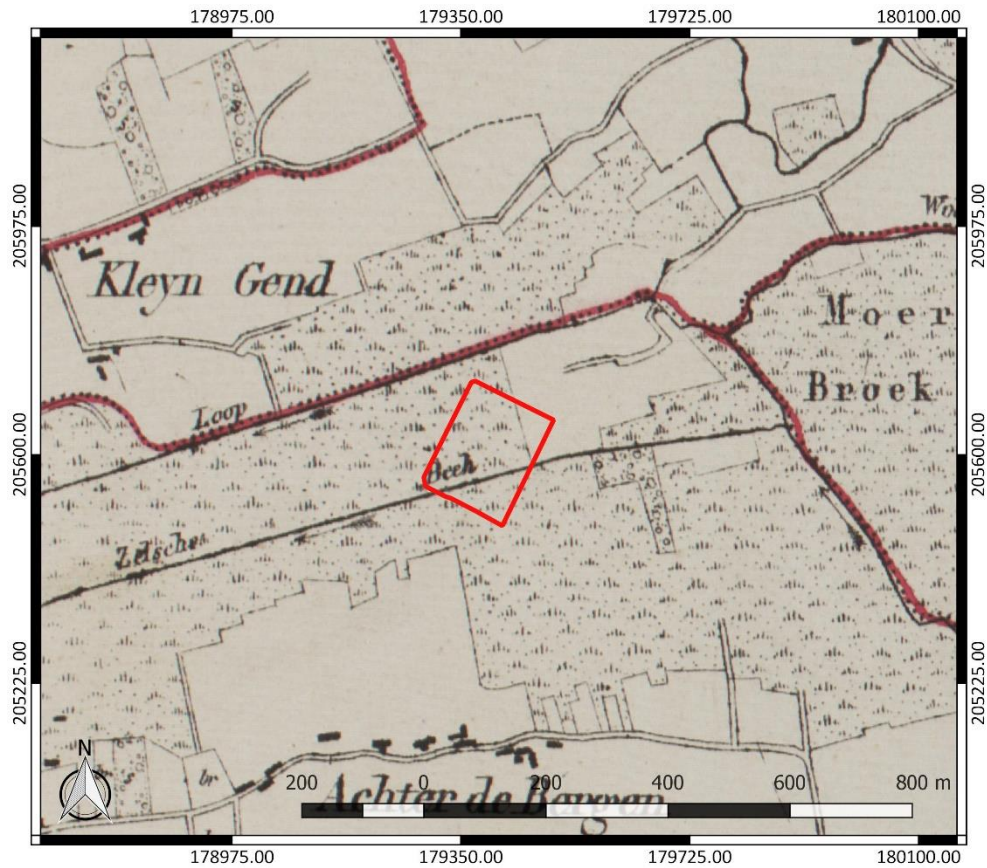
Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied bijna volledig in gebruik is als grasland (Figuur 20). In de noordoostelijke hoek van het terrein is akkerland weergegeven. In het zuiden van het onderzoeksgebied loopt een waterloop en een weg. Ook op korte afstand ten noorden loopt een waterloop. Ten noordwesten bevindt zich het gehucht “Clyn Gent”.

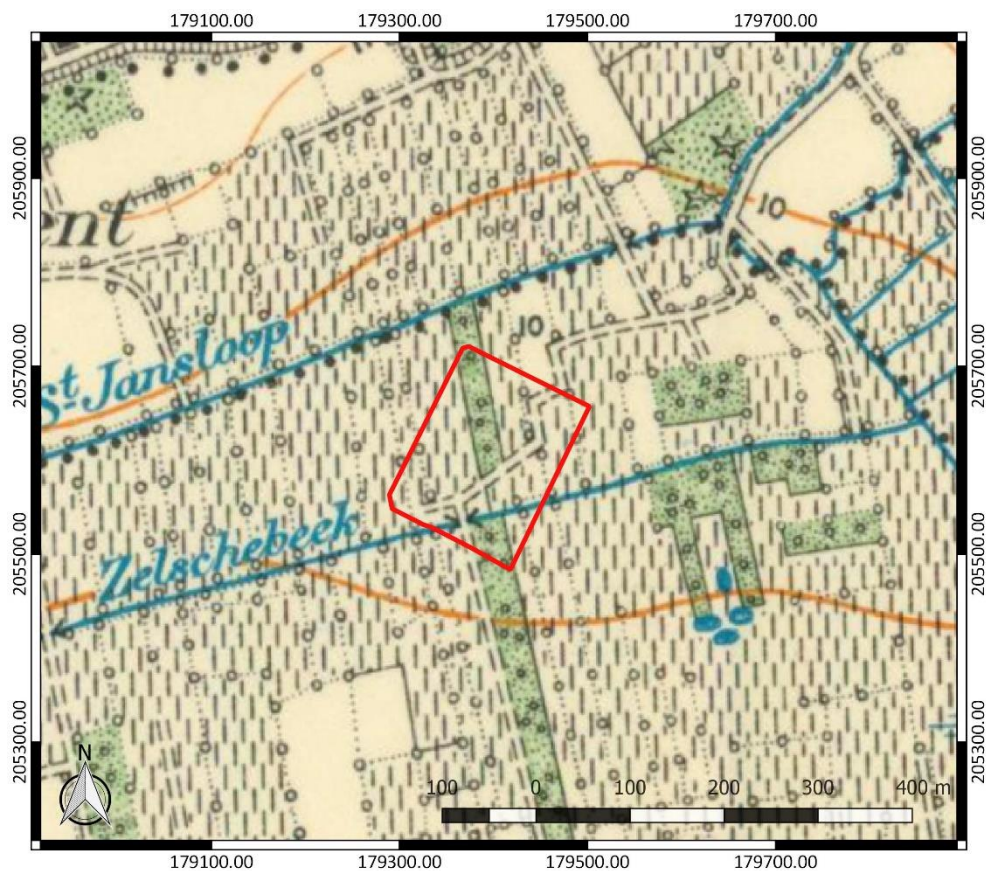
Figuur 21: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De Atlas der Buurtwegen (1841) toont dat het onderzoeksgebied nog steeds onbebouwd is (Figuur 21). Het was vermoedelijk nog altijd in gebruik als grasland. De waterloop die door het projectgebied loopt, is benoemd als “Zelselsebeek”. De waterloop ten noorden is aangeduid met de benaming “Gemeeneloop”. De Vandermaelenkaart (1846-1854) geeft een gelijkaardig beeld weer (Figuur 22). Het onderzoeksgebied is nog steeds bijna volledig in gebruik als grasland. De waterloop in het zuiden van het terrein is hier aangeduid als “Zelsche Beek”. Ook de naam van het nabijgelegen gehucht is opnieuw weergegeven. Het gehucht wordt hier vermeld als “Kleyn Gend”. Ten oosten situeert zich het “Moer Broek”. Ten zuiden is het gehucht “Achter de Bergen” weergegeven.

⁸Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14416> (Geraadpleegd op 29-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Parochiekerk Sint-Pieter en Paulus [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/47176> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

Figuur 22: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 23: Topografische kaart uit 1929 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

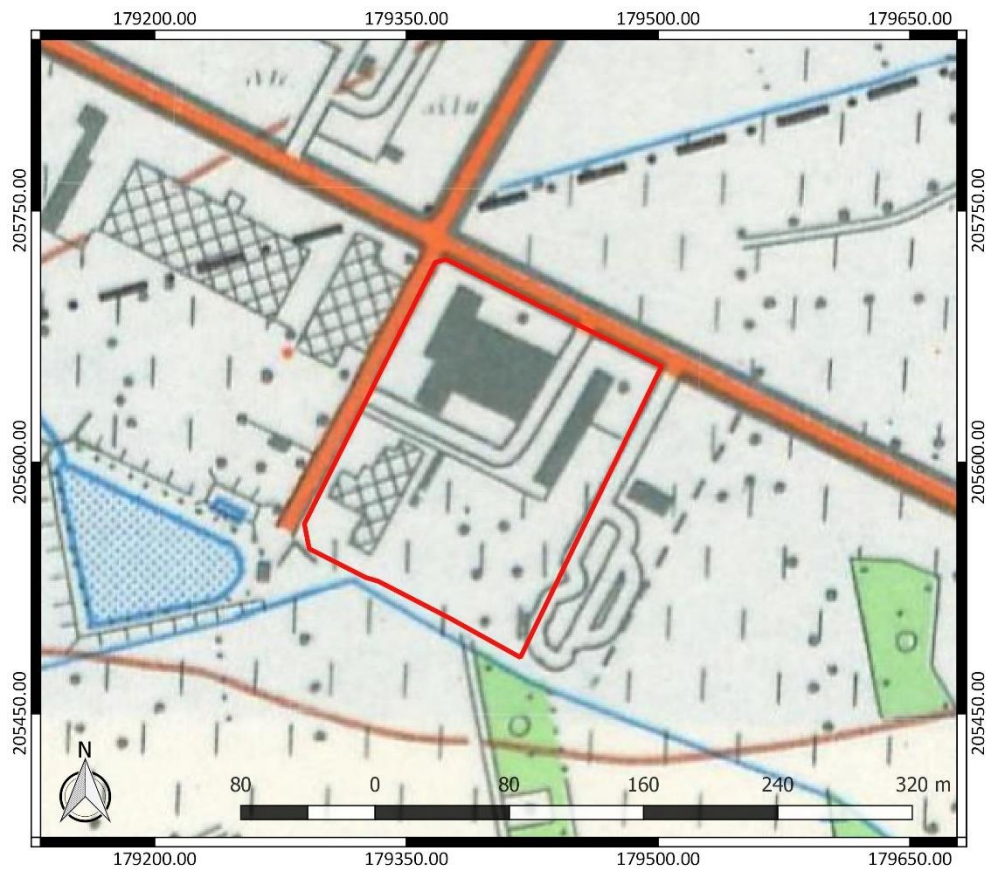

Figuur 24: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Herenthout was een agrarische gemeente tot het begin van de 20ste eeuw. Er werd geleefd van de landbouw. In de 19de eeuw won de gemeente, voornamelijk door diamantbewerking, ook aan industrieel belang. In 1926 waren er in Herenthout 20 fabriekjes aanwezig.⁹ Op een topografische kaart uit 1929 (Figuur 23) is het beeld nog steeds gelijkaardig aan het beeld op de Atlas der Buurtwegen en de Vandermaelenkaart. Het terrein bestaat nog steeds grotendeels uit grasland en de “Zelschebeek” doorsnijdt het terrein nog altijd in het zuiden. Er loopt nu ook opnieuw een weg door het onderzoeksgebied, van het noordoosten naar het zuiden van het terrein. Een deel van het projectgebied is bebost. Het gaat om een strook die van het noorden naar het zuiden van het terrein loopt. De waterloop die ten noorden stroomt, is hier vermeld als “St.-Jansloop”.

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 24) toont dat het onderzoeksgebied nog steeds door grasland en bomen wordt ingenomen. De omgeving is nog erg landelijk. Op een topografische kaart uit 1984 (Figuur 25) en een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 26) is te zien dat de aanleg van het bedrijventerrein Klein Gent gestart is. De Atealaan is aangelegd en in het onderzoeksgebied zijn verschillende bedrijfsgebouwen verschenen. Het gaat om bebouwing in het noorden, noordoosten en zuidwesten van het terrein. Een deel van het terrein is ook verhard. Het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied is onbebouwd en onverhard. Het wordt ingenomen door gras en bomen. De waterloop die voorheen door het onderzoeksgebied liep, loopt nu ten zuidzuidwesten van het terrein. Ten zuidwesten is een waterbekken te bemerken.

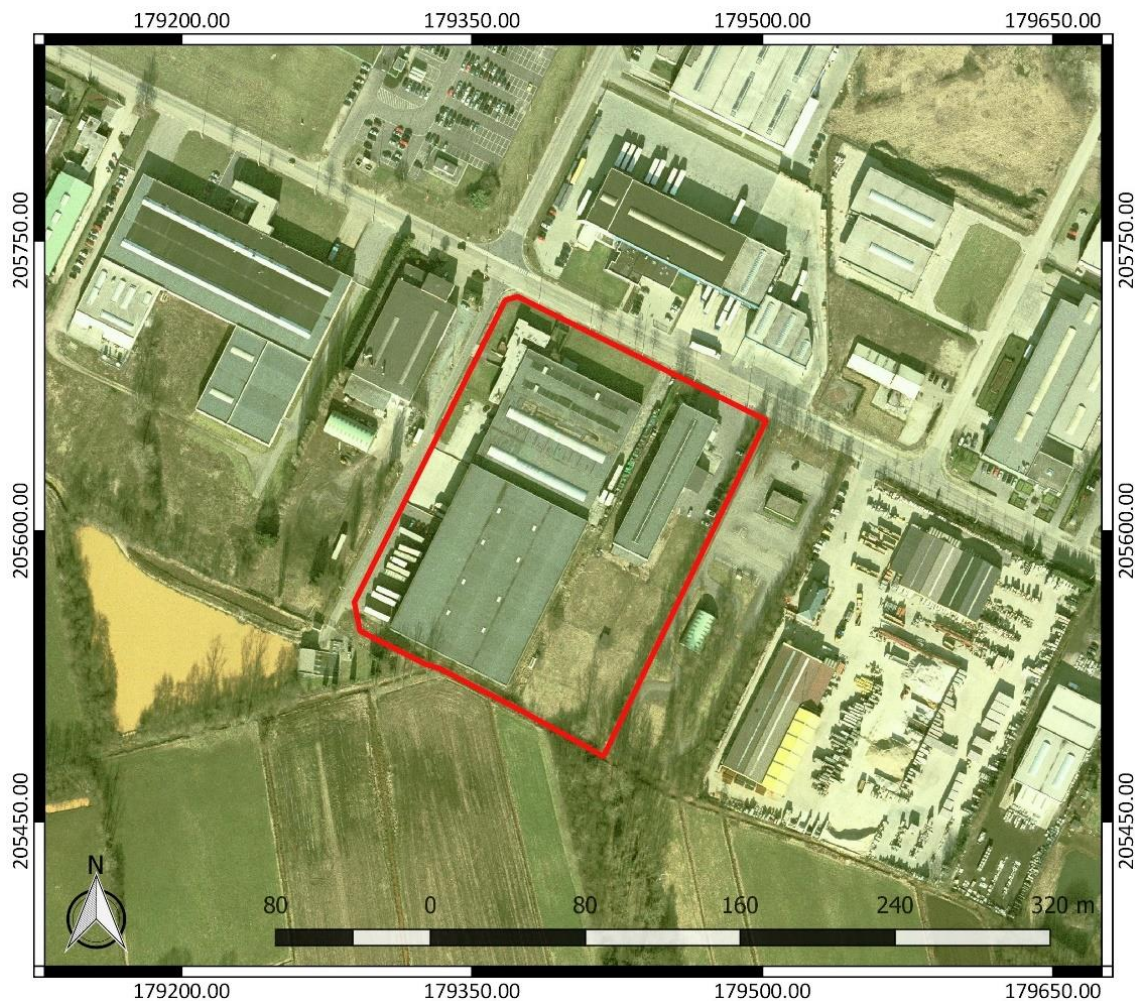
⁹Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14416> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

Figuur 25: Topografische kaart uit 1984 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 26: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 27: Luchtfoto uit 2000-2003 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

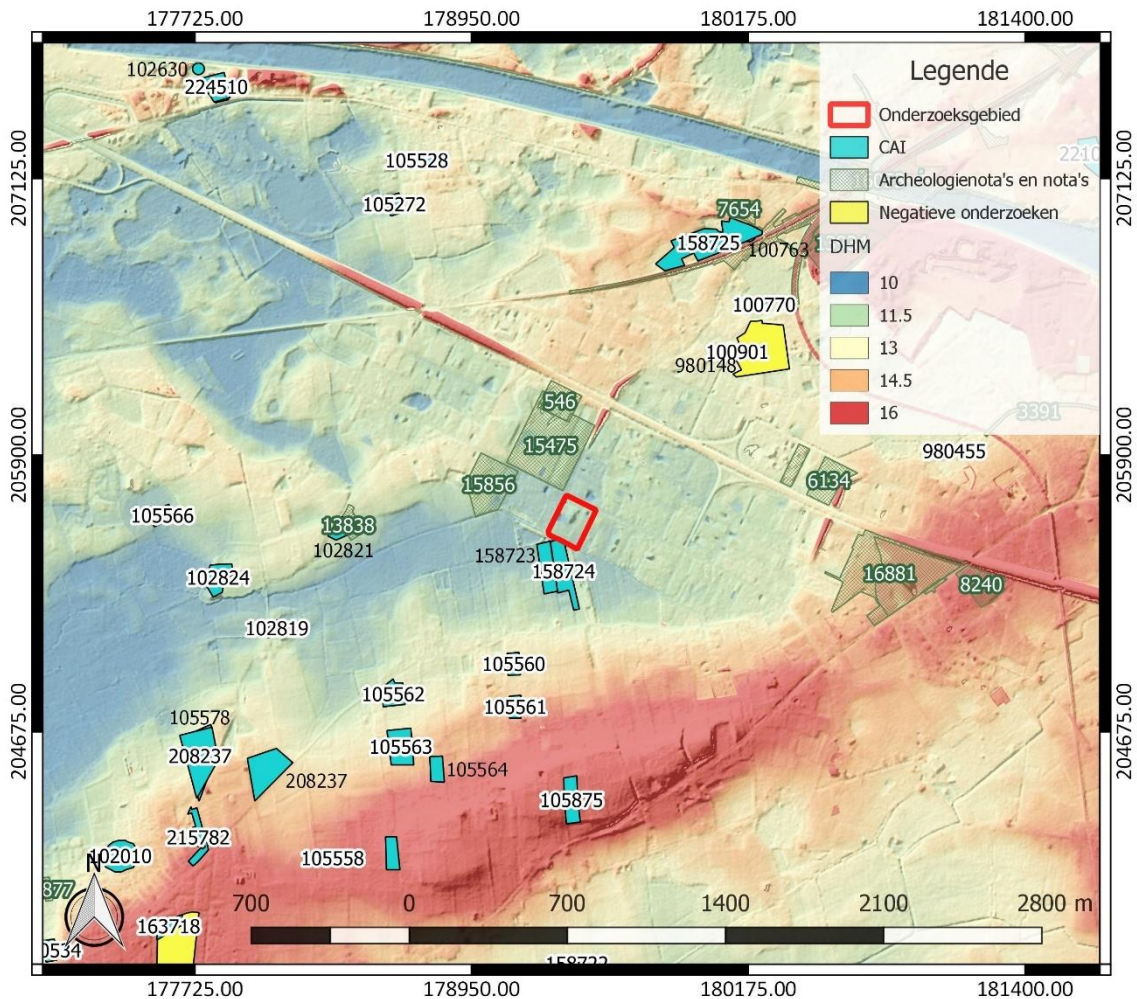
Een luchtfoto uit 2000-2003 (Figuur 27) toont dat de bebouwing binnen het onderzoeksgebied aangepast en uitgebreid is. Het gebouw in het zuidwesten van het terrein is afgebroken en vervangen door een groter gebouw dat aansluit bij het gebouw in het noorden van het terrein. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 10). Deze foto toont dat de bebouwing en verharding binnen het onderzoeksgebied nog lichtjes uitgebreid zijn en dat er in het noorden van het terrein een infiltratiebekken aangelegd is.

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 28). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

In de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied kwamen resten uit de nieuwe tijd aan het licht. Bij veldprospecties ter hoogte van CAI ID 158723 en CAI ID 158724, ten zuiden van het plangebied, werden losse vondsten aardewerk uit deze periode ingezameld.¹⁰

¹⁰Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Bergense Steenweg I (FLX-WL-24) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/158723> (Geraadpleegd op 29-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Bergense Steenweg II (FLX-WL-25) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/158724> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

Figuur 28: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

In de ruimere omgeving zijn oudere resten aangetroffen. Op verschillende locaties kwam lithisch materiaal uit de steentijd tevoorschijn. Bij werken aan het Albertkanaal werd ter hoogte van CAI ID 102630, ten noordwesten van het onderzoeksgebied, een fragment van een afslag uit silex uit het paleolithicum gevonden. Het gaat mogelijk om een fragment van een Levalloisafslag.¹¹ Ook ter hoogte van CAI ID 105566, ten westen, en CAI ID 105560, ten zuidzuidwesten, werd lithisch materiaal uit de steentijd gevonden. CAI ID 105560 leverde ook een scherf uit de metaaltijden op. Een andere locatie waar steentijdmateriaal en aardewerk uit de metaaltijden werd aangetroffen, is CAI ID 105563, ten zuidwesten van het onderzoeksgebied. Er kwam ook aardewerk uit de Romeinse tijd en/of de volle middeleeuwen en de late middeleeuwen aan het licht.¹² Locatie CAI ID 105578, tevens ten zuidwesten, leverde steentijdmateriaal en Romeins aardewerk op. Een laatste locatie waar

¹¹Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Grobbendonk G8 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/102630> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

¹²Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 9 (HB 20) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105566> (Geraadpleegd op 29-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 3 (HB 10) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105560> (Geraadpleegd op 29-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 6 (HB 13) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105563> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

resten uit de steentijd zijn gevonden is CAI ID 105562, ook ten zuidwesten van het onderzoeksgebied gelegen. Ook hier werd aardewerk uit de Romeinse periode en (volle) middeleeuwen ingezameld.¹³

In de ruime omgeving zijn verder nog resten uit de metaaltijden aanwezig. Ter hoogte van de Wolfstee-Lierseweg in Herentals (CAI ID 100763), ten noordnoordoosten, werd een afgebroken lanspunt uit de late bronstijd aangetroffen. De lanspunt zou behoren tot de Villanovacultuur uit 800 BC.¹⁴ Ten zuidzuidwesten van het onderzoeksgebied werd een scherf uit de metaaltijden aangetroffen op vindplaats CAI ID 105561.¹⁵

Er werden ook bewoningssporen uit de metaaltijden geregistreerd in de omgeving. Dit gebeurde tijdens een controle van bouwputten op locatie CAI ID 102010, ten zuidwesten. Het gaat om een kuil, een greppel en een paalkuil uit de ijzertijd.¹⁶ Ter hoogte van CAI ID 208237, tevens ten zuidwesten, werden enkele paalsporen en ploegsporen uit de ijzertijd of Romeinse tijd aangesneden. Verder werd hier een mogelijk brandrestengraf uit de Romeinse tijd aangetroffen en werden er ploegsporen uit de late middeleeuwen of nieuwe tijd vastgesteld.¹⁷ Uit de Romeinse tijd werd ook nog aardewerk gevonden op vindplaats CAI ID 105528, ten noordnoordwesten van het onderzoeksgebied. Er kwamen tevens middeleeuwse scherven tevoorschijn.¹⁸

Verder zijn er nog archeologische waarden uit de nieuwe tijd aanwezig in de omgeving. Bij proefsleuvenonderzoek op vindplaats CAI ID 215782, ten zuidwesten, werden een paalspoor en een greppel uit de nieuwe tijd aangesneden.¹⁹ Ter hoogte van CAI ID 158725, ten noordnoordoosten, werd aardewerk uit de nieuwe tijd gevonden. Ten noordoosten van het onderzoeksgebied werd een metaaldetectievondst uit de nieuwe tijd aangetroffen (CAI ID 100770). Het gaat om een zilveren ring (mogelijk een zegelring), met negen verschillende wapenschildjes. De ring wordt in de 17de-18de eeuw gedateerd.²⁰

Er bevinden zich ook nog cartografische indicatoren uit de nieuwe tijd in de omgeving, waaronder enkele hoeves. Ten noordnoordwesten was een omwalde hoeve gesitueerd, de zogenaamde Meerhoeven (CAI ID 105272). De hoeve is te zien op de Ferrariskaart en is dus zeker voor 1778 gebouwd. Ze zou mogelijk zelfs opklimmen tot in de 13de eeuw.²¹ Ten westen van het terrein bevond zich de zogenaamde Hoeve Hetsel (CAI ID 102821), die ook op de Ferrariskaart is weergegeven en

¹³Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenhout-Bouwel 17 (HB 71) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105578> (Geraadpleegd op 29-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 5 (HB 12) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105562> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

¹⁴Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Wolfstee-Lierseweg I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/100763> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

¹⁵Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 4 (HB 11) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105561> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

¹⁶Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: N. Vercammenstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/102010> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

¹⁷Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kapellekensboom [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/208237> (Geraadpleegd op 29-03-2021). Zie ook: Dierckx *et al.* 2014

¹⁸Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Bosduifstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105528> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

¹⁹Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Lindelaan [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/215782> (Geraadpleegd op 29-03-2021). Zie ook: Reyns *et al.* 2013

²⁰Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Wolfstee I (FLX-WL-26) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/158725> (Geraadpleegd op 29-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Wolfstee 1 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/100770> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

²¹Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hoeve Meerhoeven [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105272> (Geraadpleegd op 29-03-2021)

dus minstens teruggaat tot in 1771-1778.²² Ook de Zellese Hoeve (CAI ID 102824) was ten westen gesitueerd en is weergegeven op de Ferrariskaart, die als terminus ante quem geldt om de hoeve te dateren. Hetzelfde geldt voor de Zellehoeve (CAI ID 102819), een site met walgracht die ten westzuidwesten gelegen was en waarvan de grachten niet meer bewaard zijn.²³

In de omgeving zijn ook nog resten uit de nieuwste tijd aanwezig. Ten noordoosten van het onderzoeksgebied is een vliegtuig uit de Tweede Wereldoorlog opgegraven (CAI ID 100901). Het gaat om een Spitfire die neergestort is op 19 april 1944.²⁴ Bij een latere opgraving op de overlappende locatie CAI ID 980148 werden een recente kuil en de inslagkrater van het vliegtuig aangetroffen. Het vondstmateriaal bevestigt dat het om een Britse Spitfire gaat. In de vorm van de inslagkrater kan ondanks de sporen van de eerdere berging de gedeeltelijke aflijning van de linkervleugel en het centrale lichaam van het vliegtuig onderscheiden worden. De zone van de rechtervleugel situeert zich op de scheiding van het perceel waar zich een diep ingesneden beek bevindt. De rechtervleugel zou voor de crash afgebroken zijn en elders op een schuur neergekomen zijn. De vorm van de inslagkrater en de locatie van de gevonden brokstukken tonen aan dat het vliegtuig in een loodrechte hoek neergestort is. Er werd namelijk een verticaal ingesneden boordkanon teruggevonden ter hoogte van de linkervleugel. Het motorblok bleek volledig uiteengespat te zijn bij de crash. Op de vondst van de handstarter na, werden er enkel kleine fragmenten (met een maximale grootte van ca. 10 cm) van het motorblok, de carter en de cilinderkop teruggevonden.²⁵

Tot slot werd ter hoogte van CAI ID 980455, ten oostnoordoosten van het onderzoeksgebied, een Duitse bajonet voor een Mauser K98 geweer uit de Tweede Wereldoorlog gevonden. Enkel de metalen delen zijn bewaard gebleven. De schede is afwezig en de oorspronkelijk houten handvaten zijn vergaan.²⁶

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Ook bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

²² Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hoeve Hetsel [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/102821> (Geraadpleegd op 30-03-2021)

²³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Zellese Hoeve [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/102824> (Geraadpleegd op 30-03-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Zellehoeve [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/102819> (Geraadpleegd op 30-03-2021)

²⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Rietbroek-Wolfstee I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/100901> (Geraadpleegd op 30-03-2021)

²⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Opgraving Herentals Dompel 5 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980148> (Geraadpleegd op 30-03-2021)

²⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Veldhoven 52 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980455> (Geraadpleegd op 30-03-2021)

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Gekende archeologische waarden in de ruime omgeving van het onderzoeksgebied geven aan dat relevante archeologische waarden gekend zijn uit de steentijd, de metaaltijden, de Romeinse tijd, de middeleeuwen en de Tweede Wereldoorlog. Archeologische waarden in de nabije omgeving van het onderzoeksgebied dateren echter enkel uit de nieuwe tijd.

Op basis van de landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied achten we het archeologische potentieel van het terrein slechts laag. Dit komt omdat het onderzoeksgebied gesitueerd is ter hoogte van de voormalige loop van een beek. Het landgebruik van het terrein was daardoor lange tijd beperkt tot nat grasland. Ter hoogte van het onderzoeksgebied verwachten we dat in het verleden de beek voor erosie gezorgd heeft. Ook de bodemkaart geeft aan dat ter hoogte van het onderzoeksgebied de tertiaire ondergrond onmiddellijk onder de teelaarde aanvangt. Bij de aanleg van het onderzoeksgebied en zijn omgeving als industriegebied lijkt het terrein opgehoogd te zijn.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen een zone van ca. 13413 m² binnen het onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de sloop van de bestaande bebouwing en verharding en de oprichting van een nieuw gebouw met een nieuwe parkeerzone en bijhorende omgevingsaanleg. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast. Dit doet besluiten dat binnen een zone van ca. 13413 m² binnen het onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent. Het onderzoeksgebied is gesitueerd ter hoogte van de loop van een voormalige beek. Lange tijd was het terrein enkel geschikt voor nat grasland. De ondergrond van het onderzoeksgebied is door de ligging ter hoogte van een waterloop zeer nat en vermoedelijk ook in het verleden geërodeerd door de werking van de beek. De bodemkaart ondersteunt dit en geeft aan dat onder de teelaarde onmiddellijk de tertiaire ondergrond aanwezig is. Bij de inrichting van het onderzoeksgebied en zijn omgeving als industriegebied blijkt het terrein opgehoogd. Vandaag de dag is het terrein bebouwd en verhard. Gezien het lage archeologische potentieel van het terrein worden in het kader van de geplande werken geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent. Het onderzoeksgebied is gesitueerd ter hoogte van de loop van een voormalige beek. Lange tijd was het terrein enkel geschikt voor nat grasland. De ondergrond van het onderzoeksgebied is door de ligging ter hoogte van een waterloop zeer nat en vermoedelijk ook in het verleden geërodeerd door de werking van de beek. De bodemkaart ondersteunt dit en geeft aan dat onder de teelaarde onmiddellijk de tertiaire ondergrond aanwezig is. Bij de inrichting van het onderzoeksgebied en zijn omgeving als industriegebied blijkt het terrein opgehoogd. Vandaag de dag is het terrein bebouwd en verhard. Gezien het lage archeologische potentieel van het terrein worden in het kader van de geplande werken geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Baeyens, L., 1970: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Herentals 45W*, Gent.

Dierckx, L./J. Bruggeman/N. Reyns, 2014: *Archeologisch vooronderzoek Herenthout – Kapellekensboom*, Bornem (Rapporten All-Archeo bvba 216).

Goolaerts, S./K. Beerten, 2006: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 16 Lier*, Leuven.

Reyns, N./M. Van Celst/A. Van Staey, 2013: *Archeologisch vooronderzoek Herenthout – Lindelaan*, Bornem (Rapporten All-Archeo bvba 159).

4.2 Websites

Cartesius (2021)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2021)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2021)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2021)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2021)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2021)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

